

Turning an Electrical Switch:

הר-צבי או"ח קמג:

נשאלתי אם אפשר לצאת ידי חובת הדלקת נר של שבת במאור החשמל. בטרם שאכנס לבירור הענין נקדים תוכן סדור עריכת המאור הזה, כפי ידיעתי. הזרם הזה נעשה בעיקרו בתחנת הכח במכונה מיוחדת לתעשית החשמל שלא נמצא בו שום אש כלל ועיקר, והזרם הזה יוצא מתוך המכונה ועובר דרך חוטי מתכת הנמשכים והולכים אף למרחקים, עד שמגיעים בסופם עד לחוטי מתכת הדקים כחוט השערה והמובלעים בתוך חללה של הזכוכית הצרורה והחתומה שלא תהא האויר שולט בה. ובהגיע הזרם לחוטים הדקים האלה יהפכו כרגע לגחלת של מתכת, ונוגה לה כמראה אש לילה והיו למאורות...

הכיבוי וההדלקה נעשים בדרך זאת, כי הפסק יש בהחוט הבא אל תוך הבית... הציפוי שעל הגלגל [=חלק פנימי בתוך המתג. כיום איננו בצורת גלגל כבעבר] מחבר במתניות את שני קצות החוטין ונעשה מעין גשר שהזרם עובר עליו... לפי"ז לכאורה לחומרא יש לצדד דבסיבובו להכפתור שבתוך המעריך [=המתג] אינו אלא גרמא בעלמא... המדליק את החשמל אין עושה דבר הנדלק אלא שמזמין גשר או מסלק הגשר אשר דרך בו יעבור הזרם... יש לדון אם יוצא ידי חובת הדלקת נר של שבת בחשמל, לכאורה לחומרא יש לצדד דהדלקה זו שהיא באה מתוך סבוב הכפתור שבתוך השלטר, אין זה אלא גרמא... אולם להלכה הנני מסתפק קצת במצות עשה אי מעכב שתהא עשייתה בגדר פעולה של בידים דוקא, או נאמר דגבי מצות עשה די לו גם בגרם עשייה?

אחיעזר- הרב חיים עוזר גרודז'ינסקי (אחיעזר ח"ג סי' ס)

... והנה בעיקר הדבר שמבארים בהירחון אופן הדלקת האלקטרי' שבטרם הכנסו לתוך הזכוכית הפסק יש בו וכו' וכשמסבב את הגלגל נעשה צפוי קצר זה מעין גשר שהזרם עובר עליו, ולפי"ז יש לדון דבסבובו להכפתור שבתוך המעריך אינו אלא גרמא בעלמא ודמי להא דא"ר בסנהדרין ע"ז ע"ב זרק חץ ותריס בידו ובאחר ונטלו ואפילו הוא קדם ונטלו פטור דבעידנא דשדי בי' מיפסק פסיקי' גירי', הרי קמן דהמסלק את התריס המעכב את החץ שלא יגש אליו אף על גב דבסלוקו זה מכשיר הוא את החץ שיהרוג או יזיק מ"מ אין להמסלק הזה דין מזיק בידים ורק גרמא עלמא, וה"נ לענין שבת הוי גרמא. זהו תו"ד. ואני שאלתי לאומן עלעקטראטעכניק /חשמלאי/ והראה לי אופן תכנית המכונה הנעבדת פה בסבוב הכפתור שבתוך המעריך לבד שמסיר הגשר מחבר עם זה גם החוטין באופן שבסבוב הכפתור מחבר את החוטים ממש ועושה הבערה בידים. אך אמר לי שאפשר להכין מכונה כזו שע"י הסרת הגשר יחוברו החוטים מאליהם ע"י כלי צירוף (ספראנזינקע) אחר ובאופן זה יהי' חבור נעשה מאליו ע"י הכלי צירוף. אולם גם באופן זה נראה למאי דמבואר בש"ס בסנהדרין שם /דף ע"ז/ האי מאן דכפתי' לחברי' ואשקיל עלי' בידקא דמיא גירי דידי' נינהו ומיחייב, ובחי' הרמ"ה שם כתב ואי קשיא לך מכדי הכא לאו בדאזלי מכחו עסקינן אלא כגון שהי' דבר מפסיק בין המים ובינו ונטלו ונמצאו המים באין עליו מאליהן ואמאי מחייב הא לאו כחו הוא ותו מאי שנא מדרבה דאמר זרק בו חץ ותריס בידו ובא זה ונטלו ואפילו

הוא קדם ונטלו פטור דבעידנא דשדי מפסק פסיקי גירי' אלמא אף על גב דקא שקיל לי' להווא מידעם דהוה מפסיק ביני' ובין גירי דשדי בי' פטור וכ"ש הכא דהני גירי לאו מכחו קא אזלי ואמאי מחייב לא תקשי לך וכו' ולא דמיא הא מילתא לזרק בו חץ ותריס בידו דאלו התם כי סלקי' לתריס מיקמי דנימטי גירא לגבי' הוא דסליקי' דאי לבתר דמטא לגבי' תריס אף על גב דהוי מסלק לי' לתריס תו לא הוי אזיל גירא טפי ולא הוי מיקטל, אלא ודאי ע"כ בדסלקי' מקמי דנימטי לגבי' ואמטו להכי פטור דכי סלקי' לאו מידי עבד, מאי אמרת סוף חץ לבא, הא אמרו כל סוף הורג לבא פטור דגרמא בעלמא הוא אבל הכא דכי סלקי' לעפרא דמפסיק בין מיא לדידי' מיא הוי נגעי בהווא עפרא גופי' כי סלקי' לעפר גירי דידי' הוא עכ"ל.

הרי מבואר מדברי הרמ"ה דאם היה החץ סמוך ממש להתריס אם הסיר התריס זהו גירי דילי' והי' חייב ע"ז כמו בבידקא דמיא, וה"נ אם הסיר הגשר וזרם האלקטרי עובר מיד הרי הוא כמו בידקא דמיא, דמתחברים הזרמים כמו המים. ונראה דזה הוי ככח ראשון.

והנה בעיקר הדין לגבי גרמא בשבת דעת האבן העוזר באו"ח בסוף סי' שכ"ח בנותן חטים לתוך רחיים של מים חייב ולא כמו שכתב המג"א בסי' רנ"ב, וכל האחרונים השיגו על המג"א על מה שהביא ראי' מדברי התוס' שבת י"ז. ודעת האה"ע דחייב כמו שאמרו בב"ק דף ס' זורה ורוח מסייעתו דאף דלנזקין הוי גרמא ופטור לענין שבת מלאכת מחשבת אסרה תורה, ומכ"ש מה שחייב בנזקין. ולכאורה ד' האה"ע תמוהים מאי ראי' מזורה דזהו מלאכתו כמו זורע ואופה וצד, אלא דגם ד' המג"א בסי' רנ"ב שהוכיח מצידה אינו מובן, דשאני צידה דזהו מלאכתו, אבל ברחיים של מים הא אפשר מלאכת הטחינה ברחיים של יד. ונראה בדעתם דמה שאמרו בזורה ורוח מסייעתו מלאכת מחשבת אסרה תורה ולא אמרו שזהו עצם המלאכה, היינו דכל שהוא מלאכת מחשבת והמלאכה מתעבד באופן זה חשוב מלאכת מחשבת ועל כן גם בנותן חטים ברחיים של מים, שזהו דרך הטחינה אף שבאפשרי לעשות ע"י טחינה ביד מ"מ זוהי מלאכת מחשבת שאסרה תורה. ולא דמי להא דשבת ק"כ בגרם כבוי שהוא בא במקרה ובכה"ג אמרין לא תעשה כל מלאכה, דגרמא שרי דבכה"ג לא חשוב מלאכה, אבל באופן שהמלאכה היא תמיד ע"י גרמא זהו חשוב מלאכת מחשבת.

ובישועות יעקב סי' של"ד בתשו' נכדו הגאון ז"ל כתב בשיטת הש"ג דגרם כבוי פטור דוקא באינו מכוי, דבמתכוין חייב משום כבוי דהוי מלאכת מחשבת דחייב גם בגרמא כמבואר בב"ק ס', ורק בלא נתכוין דאין זה מלאכה ואין זה מלאכת מחשבת בכה"ג אין חיוב בגרמא יעו"ש.

אולם הרא"ש בב"ק ס' שם כ' דהתם מלאכת מחשבת אסרה תורה, אף על פי דלא הוי אלא גרמא בעלמא בהכי חייבה תורה כיון דמלאכה זו עיקר עשייתה ע"י רוח, מבואר דדוקא בזורה שעיקר עשייתה כן, אבל לא בשאר מלאכות. שו"ר בס' אמרי בינה חאו"ח שהרגיש בזה. והנה בגוף השאלה וההערה שהעיר דפתיחת השרויף/הבורג/ ביום טוב דהוי גרמא, העיר בזה הס' מחזה אברהם להגאב"ד דבראד ומתיר ע"י נכרי, ובאמת לא כל הגרמות שוות ויש שיטות דגם גרמא אסור היכא דאין הפסק מחיצות בין האש, זהו שי' רש"י במסתפק דהוי מכבה, ושי' התוס' בשם ר"ת בשבת מ"ז דדוקא לעשות מחיצה מכלים שיש בתוכם מים, אבל היכא שאין הפסק מים בין המחיצות י"ל דהוי איסור דאורייתא וכ"ה שי' הרא"ש בביצה, דמסתפק מן השמן חייב משום גרם כבוי, כיון שהשמן והפתילה גורמים שניהם ההדלקה והממעט וממהר את הכבוי חייב משום מכבה, ועי' ביש"ש בביצה שם דחייב חטאת כ"כ בס' מרכ' המשנה בשי' הרמב"ם דגרם כבוי בכה"ג הוי דאורייתא. (ובס' מחז"א הנ"ל בסי' מ"א והשמטות שם מצד דבהבערה גם גרמא אסור, דבכל אבות מלאכות ילפינן דגרמא שרי מדכתיב לא תעשה כל מלאכה עשי' הוא דאסור, וגרמא שרי, משא"כ בהבערה דכתי' לא תבערו י"ל דאף גרמא אסור. והא דקשה דא"כ איצטריך קרא לא תבערו לגרמא דאסור, ולמ"ל למימר ללאו או לחלק משום דזה מוכח מכלל מושבותיכם

דמרבה הבערת בת כהן, דהא אפשר ע"י גרמא יעו"ש מה שפלפל בזה, אבל כל זה אינו אלא לפלפולא, אבל להלכה בודאי נראה דאין חילוק בין הבערה לשאר מלאכות. (

וגדול אחד העיר מקושיית הירושלמי פ"ב דב"ק דמקשה לר"ל דס"ל אשו משום ממון ממתיני'

דהוא שהדליק את הגדיש בשבת פטור משום דחייב מיתה ואם איתא דמשום ממון משבולת ראשונה ואילך יתחייב משום ממון, ולדברי המחז"א, יהי' גם על מה שלאח"כ חייב משום גרמא אך מה שהקשה הנ"ל לשי' האהע"ז דחייב משום גרמא משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה, מקושית הירוש' הנ"ל, הנה דברי האה"ע הוא דוקא באופן דדרך המלאכה ברחיים הוא ע"י גרמא, ומדמי לזורה דמלאכת מחשבת אסרה תורה, אבל במבעיר סתם שדרך המלאכה הוא בידיים בודאי אינו חייב משום גרמא, רק באופן שהמלאכה מתהווה תמיד ע"י גרמא. וה"נ י"ל בהבערת האלעקטרי' כשנת"ל.)

המורם מכל האמור דבחבור החוטין של אלקטרי, להבעיר בידיים, דהוי מלאכת הבערה ממש וגם אם החבור נעשה בסבוב הכפתור באופן שמאליו יתחברו החוטין דמי ביותר לבידקא דמיא בכח ראשון דחייב משום גירי דילי', גם באופן דהוי גרמא לד' אבן העוזר דבנתינת חטים לתוך הרחיים של מים יש חיוב תורה משום מלאכת מחשבת, ולבד זה גם בגרם כבוי לא כל הגרמות שוות, וכמה שי' ס"ל די' איסור תורה בזה וידעתי שיש להאריך בזה בכל פרט, אבל אין הזמן גורם לזה, ובבירור ענין זה נדפסו כמה קונטרסים שהעלו להלכה שחייבים בעלעקטרי' משום מבעיר ומכבה.

שו"ת אבני נזר חלק אורח חיים סימן רל

(א) קיימא לן כרבנן דר' יוסי [במתני' ק"ע"א] דגרם כיבוי מותר וכן פסקו כל פוסקי הלכות והרי"ף מכללם. והקשו עליו שלא הביאו לדבר דאמר [שם] טלית שאחז בהן האור מצד אחד. נותנין עליו מים בצד שני. ואם כבתה כבתה. ומוקי לה בגמרא כתנא קמא דשרי גרם כיבוי. וכיון שהרי"ף פסק כתנא קמא דגרם כיבוי שרי. למה השמיט הא דרב. והרמב"ם [פי"ב ה"ו] באמת פסק להא דרב:

(ב) ונראה דהנה צריך להבין מנא לי' לרב דמותר לתת מים להדיא. דתנא קמא לא שרי אלא בכלים דכשמתבקעים מחמת האש אף שהוא נתן הכלים לכאן. וכתבו התוס' ריש פרק הכונס [ב"ק נו ע"א] דאין חילוק בין מקרב הדבר אצל האש בין מקרב האש אצל הדבר. ונמצא דחשיב כמו חציו מה שהכלים מתבקעין. מכל מקום מה שהמים נשפכין ומכבין הדליקה הויין כח כחו. דביקוע הכלים כחו. ומה שהמים נשפכים ומכבים הוי כח כחו. וכתבו התוס' סנהדרין (דף ע"ז ע"א) דכח כחו פטור ממיתה והוא הדין לענין שבת. אבל לזמן המים להדיא כמו הכא שנותן המים בטלית מנא לן דשרי. וכבר דיברו מזה לחלק בין כלים מלאים מים בין מחיצות מים עיין בתוס' סוף פרק כירה [מז ע"ב]:

))) (ג) אמנם נראה דרב הי' לו הוכחה דאין ההיתר מחמת שהמים בכלי. דהנה בבא קמא (דף ס' ע"א) בענין זורה ורוח מסייעתו. אף דלענין ניזקין כהאי גוונא ליבה וליבתו הרוח חשיב גרמא. לענין שבת חייב משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה. וכיון דניחא לי' ברוח המסייעתו ונתקיימה מחשבתו חייב עיין שם. ולכאורה קשה למה יהי' מותר גרם כיבוי. הא ניחא לי' בכיבוי. ואף דגרמא הוא יתחייב כמו זורה ורוח מסייעתו דחשיב גם כן גרמא וחייב משום דניחא לי':

(ד) אך לא קשה מידי דהא ודאי יהי' רוצה שלא תגיע האש לכאן [ואף שבבירור תגיע האש לכאן לא מחייב משום פסיק רישי' דחשיב כמתכוין וחשיב מלאכת מחשבת כמו שכתבו התוספות (דף מ"א ע"ב) כיון שרצונו להיפוך לא מחייב משום פסיק רישי' כמו שפירש"י גבי חלזון (דף ע"ה ע"א) בדיבור המתחיל טפי ניחא לי' עיין שם] אלא שרצונו שאם תגיע האש לכאן יתבקעו הכלים ויכבו ונחשוב מחשבתו זאת כאלו פעל בידיים שכשתגיע לכאן יכבה. ואכתי הוה גורם כיון שעדיין לא הגיע האש לכאן. וזה אינו רוצה שתגיע

האש לכאן. ולא נוכל לחשוב כאילו פעל זאת בידיהם שתגיע האש לכאן והבן. ומזה הוכיח רב דאפילו מחיצת מים מותר. כיון שעדיין לא הגיע האש לכאן הוי גורם. דכל ההיתר משום שעדיין לא הגיע האש. דמה שמחוסר אחר כך ביקוע הכלים ושפיכת המים לא תפטרנו דהא ניחא לי'. וכל ההיתר משום שעדיין לא הגיע האש לכאן. דהגעת האש לא ניחא לי'. והיתר זה גם במחיצת מים:

(ה) אך יש ליישב הקושיא מזורה ורוח מסייעתו באופן אחר. ונאמר דהא כיבוי בדליקה הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה ולא מלאכת מחשבת הוא לר' שמעון דפוסר במלאכה שאינה צריכה לגופה [כפרש"י דף צ"ג ע"ב] וכן הוא בתוספות (דף ע"ה ע"א) והביאו כן מגמרא חגיגה (דף י' ע"ב) ורבנן אסרי אפילו במידי דלאו מלאכת מחשבת ושוב מותר בגורם. דאי אפשר לאסור משום דניחא לי' ומלאכת מחשבת אסרה תורה. דאדרבה משום מלאכת מחשבת ראוי להיות מותר אפילו בידיהם דמלאכה שאינה צריכה לגופה לאו מלאכת מחשבת. וכל האיסור משום דרבנן אסרו לאו מחשבת ובמעשה לבד אסור. וכשהוא גורם אין כאן לא מעשה ולא מחשבה ומותר. ושוב יש לומר דמחיצת מים אסור. וכל ההיתר משום דמחוסר ביקוע כלים. ואף דניחא לי' לא נאסר משום מלאכת מחשבת כיון דמלאכה שאינה צריכה לגופה ולא מלאכת מחשבת הוא:

(ו) אך רב לשיטתו סבירא לי' דבר שאין מתכוין אסור וכתב הרב המגיד פרק א' [ה"ז] מהלכות שבת דכל שכן דמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה. ואם כן שפיר הוכיח רב דאפילו מחיצת מים מותר. אבל הרי"ף דכתב הרי"ן בפרק המצניע [בד' הרי"ף לה ע"ב ד"ה ולענין] שדעת הרי"ף לפסוק כר' שמעון. [ולוי נראה שהרי"ף לא הכריע הלכתא]. ועל כל פנים לא פסק כר' יהודה. ואם כן אין ראוי להתיר מחיצה של מים. והרמב"ם שפסק [שם] כר' יהודה במלאכה שאינה צריכה לגופה. על כן פסק להא דרב. וזה נכון וברור כפתור ופרח:

(ז) והרמב"ן כתב ליישב דברי הרי"ף דסמך אסוגיא דסוף פרק כירה דמשני הש"ס אהא דאין נותנין לתוכו מים מפני שהוא מכבה. דאפי' לרבנן דגרם כיבוי מותר. הכא אסור מפני שמקרב את כיבוי. ופירשו דוקא בכלים מלאים מים מותר מפני שהמים בכלי ומחוסר ביקוע. וכתב עלה הרשב"א ואינו מחוור דאם כן הוה לי' להש"ס לאקשווי אדרב אימר דאמר ר"ש בן ננס גרם כיבוי מקרב את כיבוי מי שמעת לי' והא תנן לא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה. וכי תימא ר' יוסי הוא. אימר דאמר ר' יוסי בשבת. בערב שבת מי אמר כו' כדשקיל וטרי סוף פרק כירה:

(ח) ולפי מה שכתבתי מיושב קו' הרשב"א על הרמב"ן גם כן. דלא מצי הש"ס לאקשווי מקרב את כיבוי מי שמעת לי'. דלרב דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב. הא מוכח דאפילו מזמין מים להדיא מותר וכנ"ל, ומתניתין דסוף פרק כירה לא קשיא לרב. דהתם אפילו גורם חייב משום מלאכת מחשבת שמתכוין שיכבה. ואי משום שאינו רוצה שיפלו הניצוצות. יש לומר בשעה שנותן המים כבר יש ניצוצות בנר ופסיק רישי' הוא שיפלו. וכל ההיתר בדליקה משום שהי' רוצה שלא יגיע האש לכאן כנ"ל. אבל בניצוצות דלא איכפת לי' אם יפלו או לא. שוב חייב משום דפסיק רישי' חשיב כמתכוין. וחייב אף בגורם משום מלאכת מחשבת. [כמו שיבואר לפנינו [סי' רל"ו] מהא דפותח אדם כנגד המדורה]:

(ט) והש"ס דפריך סוף פרק כירה. הוא למאן דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור ולא מלאכת מחשבת הוא כנ"ל. ולר' שמעון שפיר משני הש"ס מפני שמקרב את כיבוי. דלדידי' שפיר יש לומר דהפטור משום שהמים בכלי ואף דניחא לי' שיתבקע. אינו חייב משום מלאכת מחשבת כיון דמלאכה שאינה צריכה לגופה הוא. אבל לרב דסבירא לי' מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב לא קשה מידי ממתני' דסוף פרק כירה:

(י) ובזה יתיישב עוד קו' התוספות ביצה (דף כ"ב ע"א) בהא דמסתפק משמן שבנר חייב משום מכבה. דהא אינו כבה בשעה שמסתפק. שאינו לוקח כל השמן אלא שעל ידי שמסתפק כבה מהר והא הוה לי'

גרם כיבוי. ולפי מה שכתבתי ניחא דעל כורחין הא דחייב אף דאין צריך לכיבוי רק לשמן משום דאתי כר' יהודה דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב וכן כתב באור זרוע [הל' ערב שבת אות כ"ח]. ואם כן חייב משום מלאכת מחשבת כיון דפסיק ריש' שיכבה מהר וחשיב כמתכוין כנ"ל:

יא) אלא דאכתי קשה ממתניתין דלא יקוב שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתנה על פי הנר גזירה שמא יסתפק ולא משמע דאתא כר' יהודה דוקא. אך לא קשה מידי דהך דלוקח שמן מנר דומה למזמין מים להדיא דחייב למאן דפסק כר' שמעון משום דמקרב כיבוי כמתני' דסוף פרק כירה. דהא דפורסין עור גדי על גבי תיבה אף שאין צריך לביקוע הכלים. היינו משום דהתם אפילו גרם כיבוי לא הוה. דחלק תיבה שאינה נדלקת אינה נעשה פחמין ואותו חלק שהבעירה אף בלי עור גדי לא היתה דולקת יותר ממה שהיא דולקת עכשיו וכמו שכתבנו לעיל סימן רכ"ט אות י"ט אבל בנר דעל ידי נטילת השמן כבה מהר ונעשה פחמין. וכיון שאין צריך לביקוע הכלים הוה כמזמין מים להדיא דאסור למאן דפסק כר' שמעון משום דהוה כמזמין מים. ולמאן דפסק כר' יהודה דלדיד' אף מזמין מים מותר בדליקה הכא אסור משום מלאכת מחשבת כנ"ל:(((

